

האמן מיכאל קובנר מדבר על החיים בצלו של מנהיג הפרטיזנים

רותי קדוש
16/07/2020

צילום:מירי צחי

ציורים מבית אבא: לכבוד יום הולדתו העשירי של מיכאל קובנר, קנה לו אביו **אבא קובנר** כן ציור ופלטת צבעים וקבע להם מקום בצריפו. "בכך הוא אפשר לי לחלוק איתו באותו המקום את היצירה שלו ושלי", אומר בהתרגשות הבן, שבנערותו נסע ללמוד ציור בתיווכו של אביו אצל הצייר יוחנן סימון. "הייתי נוסע מהקיבוץ להרצליה בשלושה אוטובוסים לכל כיוון."

יותר מ־30 שנים לאחר מות האב, יוצא הבן האמן מיכאל קובנר למסע אישי וקולקטיבי בתערוכה חדשה, שמוצגת בימים אלה במשכן לאמנות בעין חרוד, בשם "מראות כפולי אפיק" (אוצרת: גליה בר אור), עם ספר נלווה "יחזקאל".

התערוכה מורכבת משני חלקים שנוגעים עמוקות בהווייתו של מיכאל קובנר: חלקה האחד קשור לתחום התמחותו של מיכאל קובנר: ציורי נוף. הפעם הוא מתמקד בנוף ילדותו: החצר הקיבוצית. במשך חמש שנים (2012-2017) צייר האמן את חצרותיהם של שמונה קיבוצים - קריית ענבים, נחשון, רבדים, גלאון, בית ניר, רוחמה וכפר רופין, וחתם את מסעו הציורי בקיבוצו עין החורש. "זה הומז' לילדותי, לרחם שבו גדלתי", הוא אומר. "הקיבוץ זו יצירה אנושית אידיאולוגית, אבל הוא גם יצירה שהטבע ניצב במרכזה. מתוך הגן, העצים והדשא הגדול של הקיבוץ, חדר האוכל, בית התרבות - המקום שבו הכל מתרחש - עולה תפיסת עולם מעניינת של קהילה וטבע. זהו נוף שאינו מתקיים בשום מקום אחר, רק בקיבוץ."

בדרכו דרומה לא עצר קובנר בקיבוץ ניצנים. "זהו פרק דפוק בהיסטוריה", אומר קובנר הבן ומתכוון לדף הקרבי שפרסם אביו כקצין החינוך של חטיבת גבעתי במלחמת העצמאות, ובו הכתים במילותיו הקשות את הקיבוץ ואת לוחמיו שנכנעו מול המצרים. "הכישלון חמור", כתב קובנר האב. "בית אין מגינים על תנאי... ואם יפקוד הגורל: טוב ליפול בחפירות הבית מאשר להיכנע לפולש רצחני... להיכנע כל עוד חי הגוף, והכדור האחרון נושם במחסנית, חרפה היא. לצאת לשבי הפולש - חרפה ומוות". לאחר המלחמה, בעקבות דרישה של אנשי ניצנים, הוקמה ועדה שטיהרה את מגיני הקיבוץ מהחרפה.

החלק השני של התערוכה מוקדש לדמותו הכריזמטית של האב, אבא קובנר, המכונה "יחזקאל", ומבוסס על סקיצות צבעוניות מתוך הרומן הגרפי שבנו הוציא לאור לפני יותר מחמש שנים, "עולמו של יחזקאל". "מבין 3,000 הסקיצות שמאגד הספר מוצגים בתערוכה 150 ציורים, אקריליק עם פחם, שנסרקו ועובדו למחשב", מספר קובנר הבן.

מיהו יחזקאל?

"יחזקאל הוא בו זמנית דמות פיקטיבית ואמיתית של אבא קובנר. זהו משורר ערירי שחי בירושלים, אשתו מתה ובתו התאבדה. כשבנו שעזב את הארץ רוצה לחזור אליה עם בנו, נוצר דיאלוג בין־דורי, שבמהלכו הסב מספר לנכד על השואה באמצעות בניית הגטו מאבני לגו. על פי הסיפור החצי־פיקטיבי, אני עמוס, בנו של יחזקאל. אלה שמות של שני נביאים, עמוס הארץ־ישראלי שאני מאוד אוהב, ויחזקאל המשורר מבבל, שמתחולל ביניהם עימות על רקע תפיסת היהדות. עמוס קובע שאם לא נחיה חיים מוסריים בארץ, אין לנו זכות קיום כאן, וקביעתו מהדהדת את המקרה שבו הבן מספר לאב שבהיותו קצין מילואים באינתיפאדה הראשונה היה עד להתעללות חייליו בערבים. הבן אומר: 'אנחנו הפכנו להיות הם'. כלומר האס־אס. האב עונה לו בנחרצות: 'בבית שלי אתה לא תגיד דברים כאלה.'"

שם התערוכה, "מראות כפולי אפיק", לקוח משירו של אבא קובנר "שדה שלא תם" (שירים נוספים תלויים בין העבודות בתערוכה), המחבר את שני חלקי התערוכה. "מצד אחד הוא ראה את נהר וילנה שבעירו וילנה, והאפיק השני הוא של נחל אלכסנדר, הזורם דרומית לעין החורש, שני עולמות שהתחברו ונפרדו בו", מסביר קובנר הבן.

גורלו של אמן

אבא קובנר, יליד 1918, היה איש ציבור נערץ בעשורים הראשונים של המדינה: מנהיג הפרטיזנים בוויילנה, מראשי קבוצת "הנקם" בנאצים, משורר שזכה בפרסי ביאליק, ברנר ובפרס ישראל לשירה וממקימי בית התפוצות. זכורה גם דמותו במהלך מתן העדות במשפט אייכמן. הוא נפטר בשנת 1987.

בצריפו הצנוע שבירכתי קיבוץ עין החורש כתב קובנר את הפואמות שזכו לשבחים, בהן "פרידה מהדרום", כמו גם את ספר הפרוזה כפול הכרכים "פנים אל פנים" שכלל את חוויותיו ממלחמת העצמאות. "בילדותי דקלמתי את שיריו בעל־פה. עם השנים אבא קובנר המשורר נדחק ונשכח. זה גורלו של אמן", מצר קובנר הבן.

איך היה לגדול עם אבא כזה?

"גדלתי עם אבא גדול וחשוב. אל בית הוריי בקיבוץ הגיעו האנשים המשפיעים של התקופה: בן גוריון, שלונסקי, אלתרמן, גורי, יגאל אלון. אבי השתייך גם לחבורה של נסים אלוני, ואיתו הציירים יוחנן סימון, יוסל ברגר ואחרים."

©סופק על ידי מעריב מיכאל קובנר (צילום: מירי צחי)

למרות הדימוי הציבורי הנחרץ של אביו, בחייו האמיתיים, מעיד בנו, היה אבא קובנר אדם חצוי. מצד אחד הוא האמין בערכים מוסריים, ומאידך גיסא היה אדם מיליטנטי שהאמין שצריך להילחם למען העם היהודי. "האירועים המשמעותיים שהפכו אותו לאדם חצוי והמשא הכבד שנשא על כתפיו היו פרשת ויטנברג,

שבמרכזה הסגרת מפקד המחותרת בגטו וילנה לגסטפו, כישלון המרד בגטו, ובעקבות כך השארת הוריה הלוחמים בגטו, כולל אמו של קובנר, והתמקדות בחילוץ לוחמים אוחזי נשק", מספר הבן מיכאל

בשעות שאבא קובנר לא היה אושיה ציבורית, הוא היה, לדברי הבן, אב מסור, משתובב ועושה קסמים, שעודד את בנו לצייר. "בגיל ארבע מצאו אותי יושב ברפת ורושם את הפרות. ציירתי ממש יפה וצבעוני. הרגשתי שאמי ואבי, שלמד ציור בוויילנה לפני המלחמה, מביטים בי בהערכה", הוא משחזר

ההזדמנות האחרונה

מיכאל קובנר נולד עם המדינה (1948) בקיבוץ עין החורש לוויטקה ואבא קובנר. שמו ניתן לו על שם דודו, מיכאל, אחי אביו שנספה בשואה. "לא ראיתי את עצמי דור שני", הוא מספר. "שני הוריי היו לוחמים, פרטיזנים שבשמם נקשרו סיפורי גבורה. תמיד הרחקתי את השואה מעולמי הציורי. כשאבי היה אומר שהמקור לשירתו הוא הצער, השבתי ואמרתי לו שציורי הנוף הצבעוניים שלי נובעים מתוך שמחה ונועדו "להלל את החיים".

בצה"ל היה לוחם בסיירת מטכ"ל לצדו של בנימין נתניהו, עליו הוא אומר כי "היו לנו יחסים סבירים. לביבי אין וגם אז לא היו חברים". שנה לאחר שחרורו, מיכאל קובנר עזב את הקיבוץ ונחת בניו יורק ללימודי אמנות בבית הספר "ניו יורק סטודיו סקול". "לא היה לי רע בקיבוץ, אבל סירבתי להישאר בין החממה לשלולית, רציתי לגדל כנפיים גדולות ולעוף רחוק", הוא אומר

את החלום להפוך לאמן בינלאומי חשוב גדעה מלחמת יום הכיפורים. קובנר, ביחד עם מימי אשתו, חזרו לארץ למלחמה, שבה איבד כמה מחבריו הטובים. בנם הבכור עמיקם קרוי על שם עמיקם מעיין ז"ל ממזרע, שנפל במלחמה ההיא. כיום עמיקם מתגורר בדירת סביו בעין החורש

?בתערוכה אתה סוגר חשבון עם אביך

ב-1986, כשנה לפני מותו של אבא קובנר, טסתי איתו לניו יורק לניתוח להוצאת מיתרי הקול שנפגעו ממחלת הסרטן. שנינו ידענו שזאת ההזדמנות האחרונה לשוחח. שאלתי אותו 'מהו הלקח שלך מהשואה?', והוא השיב: 'אין לקח'. בימי חייו חלקתי על דעתו של אבי שסבר ש'כל יהודי צריך לראות עצמו כאילו הוא יצא "מאשוויץ', וטענתי נגדו ש'לא ניתן לחנך עם בצורה כזאת, כי יצמח עם נכה

?שינית את דעתך

שנים התרחקתי מהעיסוק בשואה, לא האמנתי שאפשר ליצור מהשואה אמנות, או להנחיל שואה באמצעות האמנות. בעשור האחרון התודעה השתנתה. הבנתי שלא אוכל עוד לברוח, צריך לעמוד מול הבור. "ואף מבלי שרציתי בכך, אני מקיים כיום שליחות בהנחלת השואה באמצעות האמנות